

244

RÁKOSPALOTA

Az előttem ismert legrégibb leletet Sinka János földműves találta a Kórákás dűlőben. Kora: időszámítás előtt 1800—1500-ra tehető. S ami közelebb hoz a mához: a XV. században már hol Palota, hol Párdi-Palota néven szerepel e vidék a korabeli okmányokon. A törökföldöltség után is azon ritka települések közé tartozik Palota, amely az 1715-ös összeírásban lakott területként van jelezve, és nemes község. Az úrbérrendezést 1770-ben hajtják végre. Mágocsy Mihály szolgabíró és Setéthy József esküdtűnök felmérik a külső és belső telkeket, kézzel beírják a nyomtatott szövegbe a helyi adatokat. Talán a felmérés, adatbeírás körül lehettek bajok, talán más ok játszott közre — részleteket nem ismerek —, de az tény, hogy gróf Károlyi István 1846-ban *elindítja birtokrendezési perét* volt jobbagyai ellen, ami csak 14 évvel később zárul le.

Eközben idősebb Zitterbarth Mátyás tornyot épít a református templomra, megépül az út Cinkota felé, gróf Károlyi sógora engedélyezi Kanitz Joachim pesti nagykereskedőnek, hogy a Szilas-patakra épült malmot posztóüzemmé alakítsa át, nagy kolerajárvány dühöng, az 1838-as dunai árvíz pusztítja Pestet és környékét, az osztrák vasúti társaság megnyitja

1846. július 15-én a pest—váci vasútvonalat, és a közvégi 147 nemzetőrt ad a szabadságharcnak. S ami még említésre érdemes: a község 1848. november 28-tól hivatalosan is Rákospalota.

Ami talán némi örömet szerezhet napjaink krónikásainak: múlt századi kolégáink segítségével a korabeli helyi lapokat lapozva nemcsak a község napi életéről kaphatunk némi képet, hanem olykor a kor levegőjét is szippanthatjuk. Így tudhatjuk meg, hogy a hatvanas években a pesti polgárság kedvelt kirándulóhelye volt a palotai erdő, ahová „rendes kényvonatokkal” érkeznek a szórakozni vágyók. Több halálos kimenetelű párbaj zajlott itt le, és 1860. szeptemberében kigyulladt a Vörösmarty utcában Péter József háza, ami csak azért méltó a megemlékezésre, mert az erdőbe birkafozásra érkezett pesti vendégek oltották el.

De lapozzunk tovább. 1872. május elsején ünnepélyesen megnyitották az Újpest és Rákospalota között közlekedő lóvontatású vasutat; ekkor már van postája a községnek, s rá tíz évre nyitja kapuját az első óvoda és az első gyógyszertár. Szlávik István gyógyszerész tulajdonában.

▲ fejlődés viharosnak

egyáltalán nem nevezhető lépései azt a gyanút erősítik, hogy a szabaddá lett jobbagyok és leszármazottjaik nehezen boldogultak. A korabeli iratok is ezt bizonyítják. A földminőség harmadosztályú, homokos. A XIX. század derekáiig faekét használnak. A vasutak építéséig sokan éltek fuvarozásból, s elsősorban Debrecenbe és Nagyváradra jártak. Akinek se lova, se kocsija, az májustól a borsó érésével háttára, fejére rakta áruját, és a Dunapart, a Hunyadi tér, a Lehel, a Rákóczi tér piacain próbálta eladni. Az adózás sem hízta a pénztárat, s ezért kénytelenek eladni a községi földeket gróf Crounyak. Így kezdhették el a legsürgősebb csatornázási, járdaépítési, utcarendezési munkákat.

Es mielőtt átlapozunk a XX. századba, búcsúzásul még egy összehasonlítást. II. József népszámlálást rendelt el 1784—87-ben. Eszeperint Palotán a jogi népesség 880, az idegen népesség 12. A férfiak foglalkozása: egy pap, három nemes, három polgár, kilencvenegy paraszt, hetvennyolc polgár-parasztörökös, hetvenhárom zsellér és huszonkét egyéb. A századfordulón, amikor is Rákospalota lakossága megközelíti a 12 ezret, a foglalkozások arányában *lényeges változást*

mutat a statisztika: östermelő 18 százalék és az iparban dolgozók 31,3 százalékban vannak.

Ami Rákospalota fejlődésében elűt a többi Pest környéki településtől: az iparban dolgozók erőteljes számszerű növekedése és a helyben telepített ipar között nagy az aránytalanság. Egy 1910-es felmérés adataiban összesen nyolc üzem szerepel: az Istvántelki Főműhely kivételével, ahol ekkor már csaknem kétezer ember dolgozott, a többi még a százas létszámot sem éri el. A lemaradás oka talán az is, hogy a közművek, a közlekedés alacsony színvonalú. Megyer Újpesthez csatolása a Dunától vágta el Rákospalotát, s a budapest—váci országtúttól. A vasút némileg hozzájárult, hogy a község bekapcsolódjék az ország vérkeringésébe az 1846-ban épült Rákospalota—Újpest állomással, de több mint 50 évig kellett várni, — pontosan 1903-ig — amíg az Istvántelki Főműhely álmomással újabb vasúti megállót kapott. Jóllehet, hogy 1894-ben a lóvasutat felváltotta a villamos, de ez is csak a község széléig közlekedett. Még akkor sem lesz jobb a kép, ha mindehhez hozzávesszük a palotai nagytemplom és Rákosszentmihály között döcögő HÉV-et. Így alakul ki az a furcsa helyzet, hogy Rákospalota lakossága ment az ipar után.

S talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy Palota — 1912-től tanácsi jogú város — munkásmozgalma később lendült fel. Az első fecske

az 1903-ban alakult *Petőfi-asztaltársaság*. A következő évben a Stier-féle vendéglőben kezdi működését az Általános Munkásképző Egylet, s még ebben az évben életre hívják a vas- és fémmunkások helyi csoportját. A rákospalotai Szociáldemokrata Párt alakulási éve: 1910.

Bár a város szegény volt ipari üzemekben, s a helyi munkásmozgalom később lendült előre más Pest környéki városokkal összehasonlítva, mégsem mondhatjuk e vidéket politikai állóvíznek. 1903-ban három építőmunkás sztrájkról számolt be a Népszava, 1907-ben még az aratósztrájkokban is szerepel a község. S ahogy közeledünk az első világháborúhoz, úgy fokozódik a társadalmi harc, amelynek kiemelkedő állomása az Istvánfelki főműhelyiek csatlakozása az 1917-es országos vasutasztrájkhoz. S ekkor már *kapcsolatot talál a palotai mozgalom a Kommunista Párttal is*, 1918. decemberében a helyi Vas- és fémmunkás szakszervezeti csoport csatlakozik a Kommunista Párthoz, míg 1919. januárjában a Beller Imre utcában a Lerch-féle vendéglőben megalakul a KMP helyi szervezete. Innen gyorsan peregnék az események. Március 23.: népgyűlésen bejelentik a Tanácsköztársaság kikiáltását, április 9.: létrejön a háromtagú direktórium, megalakul az ifjúmunkások helyi csoportja, a Tanítók Tanácsa,

A Tanácsköztársaság bukása után a fejlődést dermedt csend törte meg. De 1922-ben ismét működik a Szociáldemokrata Párt szervezete, természetesen újjáalakult vezetőséggel. S ami ennél is jelentősebb: a Piac téren a Háble-féle vendéglőben székel az *MSZMP helyi szervezete*.

A munkásotthon alapjait 1930. augusztus 17-én rakják le a Klapka György utca 122. szám alatt, s rá nyolc évvel az akkor már működő otthont a fasiszta Nemzeti Front egy csoportja megtámadja, berendezését, ablakait összetöri.

És már dolgozott Rákospalotán az illegális kommunista párt. Ma már történelem, hogy 1931. augusztusában egy sovány fiatalembert várak az esti órákban az 55-ös villamos végállomásán. A leszálló utas bal kezében Népszava, jobb keze a zakója fazonját fogta. Kérdés: „Merre van a Bazilika?“, válasz: „Fóton“. Innen továbbmentek az Imre utca 55-ös házig, Dinda Béla lakására, ahol a vendég előadást tartott a Bolgár Kommunista Párt harcáról, Dimitrovról. Utána még néhányszor járt Palotán, más-más lakásokon. Egyszer szavalt is. *A Lebukottakat*. A vendég: *József Attila volt*. E nehéz évek alatt több alkalommal is rajtatitott a rendőrség a párt illegális nyomdáján, de a harc nem szünetelt. Sztrájkba léptek a kötszőmunkásai, a famunkások csatlakoztak az általános sztrájkhoz, többször rendeztek előadásokat, s a be-

vételből segítették a bebörtönzötteket, röplapokon ismertették a politikai helyzetet. 1944. október 4-én Gyulay Károly vezetésével *partizánosztag alakul*, és az újpesti partizánokhoz tartozó Bata-Tamics-csoport több sikeres akcióit hajt végre decemberben.

1945. január 10-én a második Werán hadseregcsoport rohamegysége Adavhyni gárdaőrmeester vezetésével elsőként lépte át Rákospalota határát.

Azóta eltelt 26 év és több mint 20 abból, hogy ez az eretnek falu — ahogyan Pongrácz György Rómának küldött jelentésében 1975-ben nevezte — része lett az ország fővárosának, Nagybudapestnek. Sokat fejlődött ez a hely és még nagyobb fejlődés közepén áll. Néhány adat illusztrálásul, összehasonlításul:

Már az 1890-es években felvetődött a gondolat, hogy az építés alatt álló Káposztásmegyér—Fővárosi Vízművek rendszerébe kellene bekapcsolni a községet. A községi földek parcellázásából nyert pénzt szánták e célra, de a vezetőséget kitélezték, hogy fektesse hadikölcsönbe. Az 1930-as években még mindig csak tárgyalások voltak a fővárossal. Így azután az udvarok képébe beletartozott a gémeskút is. Ma a XV. kerület vízellátása biztosított. Üzembe helyezés előtt áll a Kőbányára vezető új főnyomócső, amely már a jelenlegi tervidőszakban épülne hatalmas lakótelep. Ujpalota vízellátást is garantálja.

1894-ben duplájára, hetvenre emelték Rákospalotán az utcai lámpák számát. Idézet egy 1901-es közgyűlési határozatból: „... a Sándor utcában öt petróleumlámpa állításuk fel és a képviselők kérésük meg a MÁV-ot, hogy a megállóhelyeket, hidakat világítassa ki.“ Némi javulást az a szerződés hozott, amit a község kötött a Phoebus Villamossági RT-vel, de ennek az örökségnek a felszámolása még tart. A múlt évben fejeződött be a kerület északi negyedében a közvilágítás korszerűsítése és ebben az évben is sok milliót fordítanak ezekre a munkákra. S itt nemcsak a régi utcák világítása a cél, hanem az új lakótelepekről is számúzik a sötétséget.

A háború előtt Rákospalotán csak hírből volt ismert a központi fűtés. A felépült és épülő új telepeket, mint a már említett Ujpalota Epres sor, városközpont, Lenin úti lakótelep, Bánkúti utcai társasházak lakásait részben központi fűtéssel, részben gázfűtéssel szerelték fel. S mivel a kerület a földgáz-övezetbe tartozik, lehetőség nyílik a régi negyedek lakásainak gázfűtésére is.

És ezzel át is adom a szót, a krónikáírás folytatását, bővítését azoknak, akiknek nagyobb helyük lesz Rákospalota történetének megírásához. Paradságra érdemes, szép munka. Irigylem öket.

Pesold Ferenc